

II. MEŞRUTİYET DEVRİ İZMİR BASININDA TÜRKÇÜ DUYARLILIĞIN SESİ: TAN MECMUASI VE DİZİNİ

Kahraman Bostancı*

Özet: *Tan* mecmuası, II. Meşrutiyet devri İzmir basınında Türkçü duyarlılığın (dil, sanat, vatan ve kültürel hassasiyetlerin) sözcüsü olmuş bir mecmuadır.

Tan mecmuasındaki fikrî ve edebî yazılarda, birlik ve beraberlikten, kardeşlikten, vatani yüceltmekten, Türklüğün geçmişi ve geleceğinden, gençlerin sorumluluğundan söz edilir. *Tan*'da tefrika hâlinde yayımlanan 'ideal' hakkındaki yazı, Ziya Gökalp'in çok sık gündeme getirdiği 'mefkûre' kavramını ayrıntılı olarak değerlendirir. *Tan*'da, siyasî bağımsızlığın iktisadî bağımsızlığa bağlı olduğu düşüncesi de ifade edilir. *Tan*'ın yazar kadrosu, Türklük ideali ile hareket eder. Balkan Savaşları sonucu yitirilen maddî ve manevî değerler için hassasiyet gösterir.

Anahtar Kelimeler: *Tan* mecmuası, İzmir, fikir yazıları, vatan sevgisi, Türkçü duyarlılık.

VOICE OF TURCIST SENSITIVITIES IN THE SECOND CONSTITUTIONAL ERA İZMİR PRESS: TAN MAGAZINE AND ITS INDEX

Abstract: *Tan* was a magazine that became the agent of Turcist sensitivities (language, arts, culture and patriotisms) in the Second Constitutional Era press in İzmir.

In the ideological and literary articles within *Tan* magazine; unity and solidarity, fraternity, patriotism, the past and future of Turk identity and the responsibilities of youth are mentioned. The article on 'ideal' serialized in *Tan* analyzes the concept of 'mefkûre' frequently pronounced by Ziyâ Gökalp in detail. The dependence of political independence on the economic one is also emphasized in *Tan*. The board of authors of *Tan* act around the ideal of Turcism, demonstrating sensitivity on the material and spiritual values lost after the Balkan Wars.

Keywords: *Tan* magazine, İzmir, personal articles, patriotism, Turcist sensitivities.

GİRİŞ

Nâzım H. Polat'ın kabul ve işaret ettiği çok genel bir sınıflandırmaya göre, II. Meşrutiyet devri; edebiyat, sanat ve kültürel faaliyet-

* Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

leri ihtiva etmek üzere 1908-1920 arası dönem için kullanılır. Başka bir ifade ile II. Meşrutiyet'in ilanı ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması arasındaki tarihî sürecin adıdır.¹

II. Meşrutiyet devri siyasî, sosyal hayatı ile edebiyat ve sanat hayatı arasında da doğrudan doğruya münasebetler bulunmaktadır. Bu devrin edebiyat ve sanat hayatında çeşitli gruplaşma ya da müşterek hareketlerin varlığı dikkati çekmektedir. II. Meşrutiyet devri edebiyat hayatının genel manzarası şu iki kategori altında sınıflandırılmıştır:

1. Gayesini yine kendisinde arayan sanat anlayışındakiler (Fecr-i Âti ve onun bir uzantısı durumundaki 'Nesli-Âti', 'Yeni Nesil veya Nâyiler' ile 'Nev-Yunânîlik/Havza Edebiyatı taraftarları)

2. İctimaî (sosyal) faydayı esas alanlar (Millî Edebiyat hareketi ve onun daha belirgin bazı ölçülerle yürütülmesini isteyen Şairler Derneği)²

II. Meşrutiyet devri sanat ve edebiyat hayatında Türkçü, Türkçeci daha genel bir ifade ile millî bir edebiyatın sözcüsü olan birçok gazete ve mecmua ile karşılaşılır. Bu mecmualardan biri de İzmir'de yayımlanan *Tan*'dir.

Tan mecmuası, İzmir'de 20 Teşrin-i sâni 1329/3 Aralık 1913-15 Kânûn-ı sâni 1329 / 28 Ocak 1914 tarihleri arasında on beş günde bir ve 5 sayı yayımlanmış Türkçü bir mecmuadır.³ *Tan*'ın neşri, İzmir'de, Âhenk Matbaası'nda yapılır. Mecmuanın sorumlu müdürü Mustafa Sabri'dir.

Tan'ın 2. sayısının arka kapağında derginin kısa bir tanıtımı ile karşılaşırız. Bu arka kapak sayfasında *Tan*'ın; "On beş günde bir çıkar ırkımızın yükselmesine çalışır Türk mecmuası" olduğu belirtilir. Yine aynı sayfada, mecmuanın yazar kadrosu, okuyuculara şöyle duyurulur:

"Mekteb-i Sultânî Müdîri Şemseddîn, lisânyât mütehasşislerinden Mehmed Necib [Türkçü], Sorbon Dâru'l-fünûnu me'zûnlarından Veliyü'd-dîn [Saltıkçı], iktisâd muallimlerimizden Râif Hüsnü, Kimyager Doktor Şahâb Sıdkı [İlter], Doktor Edhem, eski muharrirlerimizden Hüseyin Fehmî, ispor [spor] mütehasşislerimizden Mehmed Rif'at, Necmeddîn Sâhir [Sılan] Reşâd Lutfi, Halkalı Ziraat Mektebi me'zûnlarından Mehmed Necâti ve İzmir Dâru'l-muallimîn muallimlerimizden Hüseyin Avnî beylerden mürekkebe daimî bir hey'et-i tahrîriyeye mâliktir. Mesleğe muvâfık her türlü yazılar basılabilir, derc edilme-yen evrâk geriye verilmez."⁴

Aynı kapak sayfasında mecmuanın idarehanesi, Beyler Sokağı'nda Köylü Matbaası'ndaki 'dâire-i mahsûsa' olarak bildirilir.

Tan'ın daha ilk sayısının baş sayfasında imzasız olarak yayımlanan "Maksad ve Meslek" başlıklı metin, derginin hedeflerini ortaya koymaktadır. Bu metnin muhtevasına baktığımız zaman *Tan*, asırlardan beri ihmal edilip terk edilen Anadolu'da her açıdan canlı bir hayat uyandıracak; fikren münevver, beden zinde, kalben vatanına bağlı, vicdanen dinine saygılı bir neslin çoğalmasına çalışacaktır.⁵

"Maksad ve Meslek" başlıklı yazının devamında, Anadolu halkının yüzyıllardır öksüz bırakıldığına, hırpalandığına, cehalet ve tembellik altında ezildiğine değinilerek onun bir "nûr-ı intibah" ve "rûh-ı hayât"a muhtaç olduğu söylenir.

Anadolu'da yeni bir hayat tesis edilirken dikkat edilmesi gereken hususlar da vardır. Bu hususlar da söz konusu yazıda dile getirilir:

"Fakat bu nur saçılırken ona alışmayanların basîret gözlerini kamaştırmak ve belki zedelemek ihtimâli vardır.

O rûh nefhedilirken yabancı cürsûmelerle bulaşmış olmamasına itinâ etmek icâb eder.

İctimâiyâtta taklîdcilik bir milleti fikren rûhen korkunç bir anarşiye sevk edebilir. Neticede ırkın nebâletiyile beraber mevcûdiyeti de tehlikeye düşer. Bu noktayı der-pîş ederek fikrî, ictimâî halkca anlaşılabilir neşriyatımızda kânûn-ı tekâmülden inhirâf etmeyecek 'levantenizm' gibi fikrî hastalıkların, Anadolu'nun sâf ve âsûde muhîtime sirâyet etmemesine de bütün gayretimizle çalışacağız. Muvaffakiyetimizi Tanrı'dan umarız."⁶

TAN'IN MUHAKEMELİ SUALLER TEŞEBBÜSÜ

Tan mecmuasında okullara yönelik muhakemeli suallerle karşılaşırız. *Tan*'ın 4 Kânûn-ı evvel 1329 tarihli 2. sayısında okuyuculara bir duyuru yapılır. Bu duyuruda, öncelikle gençlerin fikrî gelişmeleri sağlanarak sosyal meselelerde rol almaları istenir. Bu sebeple onlara yönelik olarak *Tan* mecmuası, "muhakemeli sualler" tertip eder. Bu sualler, Türklerin "mâzi ve âti hayâtı" ile ilgilidir.

Tan'ın tertip ettiği ilk muhakemedeki sualler şöyle takdim edilir:

"Osmânlı hükûmetinin müessisi olarak tanıdığımız Ertuğrul Bey ile ma'iyetindeki Türk kahramanları mâzisinde bu kadar ihtişâmlar saklayan hükûmetimizi nasıl te'sîs edebildiler? Viyana surlarına kadar dayanan muazzam bir hey'eti o kadar az zaman meydâna getiren birtakım irkî, ictimâî, târîhî ve coğrafi esbâb ve avâmil vardır. Bu avâmil nelerdir?"⁷

Tan mecmuası, bu suallere verilecek cevaplardan en beğenileni yayımlayarak cevap sahibine kıymetli ve ciltli bir Türk tarihi kitabı

hediyedeceğini duyurur. İkinci cevap sahibine *Tan*'ın altı, üçüncüye de üç aylık abonelik verilecektir.

Tan'ın 2. sayısında yer alan bu duyurunun neticesini ilerleyen sayılarda görmüyoruz. Muhakemeli sualler iyi niyetlerle başlatılır fakat gerçekleşmez.

TAN'IN MUHTEVİYATI

1. FİKİR YAZILARI

Tan mecmuasında, fikir yazıları kapsamında, öncelikle dikkati çeken makalelerden birisi, Mehmed Necîb Bey'in⁸ kaleminden çıkan ve tefrika hâlinde yayımlanmış olan "İdeal" üzerine bir yazıdır.

Mehmed Necîb, *Tan*'ın 20 Teşrîn-i sâni 1329 tarihli ilk sayısında "ideal ve mefkûre" kavramları üzerinde durur. Her iki kelimenin matbuat ve düşünce dünyamızda çok sık olarak kullanılmasına vurgu yapar.⁹

O, bizde ideal karşılığı olmak üzere, "mekûre" kelimesinin yanı sıra "gâye-i hayâl", "gâye-i emel" ve "gâye-i fikir" gibi terkiplerin de kullanıldığını hatırlatır.¹⁰

Ona göre, "ideal" kelimesinin dilimize girişi yenidir ve bu giriş Taine nazariyatı vesilesiyle, edebiyat aracılığı ile olmuştur.

O, "ideal" kelimesini "daha iyinin", "daha mükemmel" in düşüncesi olarak benimser. Mehmed Necîb'e göre "daha iyi" düşüncesi herkeste farklılık gösterebilmektedir. İnsanların "saadet" kavramından anladıkları ve bekledikleri bile farklılık arz etmektedir. Bir kısım insanlar için saadet; zenginlik, rahat yaşamak, sefahat zevkidir. Bir başka kısım için bir şey öğrenmek, sevmek ya da yüksek bir mefkûre olarak Türklerin uyanıp ilerlediğini görmektedir.¹¹ İnsanların ideal tasavvurlarındaki farklılıkları yaratan sebepler arasında kişilik farklılıkları, içtimaî sebepler, mizaç, terbiye, muhit (çevre), görenek, rol oynamaktadır.¹²

O, fizikî muhit ile içtimaî muhitin insanların ideal anlayışını ve buna bağlı olarak sanat anlayışlarını şekillendirdiğini ileri sürer. Fizikî muhitin Hint ve Yunan düşünce ve sanatında meydana getirdiği farklılık üzerinde durur.

O, içtimaî muhit ifadesine de açıklık getirerek insan cemiyetlerinin doğal olarak oluşturdukları içtimaî muhitin ideal üzerindeki etkisini değerlendirir.

Mehmed Necîb'in ideal ile ilgili tefrika makalelerinden üçüncüsü ideal-ırk münasebeti üzerinedir.¹³ Ona göre, muhit gibi ırk da idealin fert ve kavimde farklı olmasında etkilidir. Irk, verasetle ilişkilidir. Irk, zekâ yahut zihniyet ve seciye olarak ikiye ayrılmaktadır. Her ırk, zihniyet ve seciyesiyle öteki ırklardan ayrılır.

Mehmed Necîb, zekâ yerine "zihniyet"i tercih ederek bu kavrama, Türkçe "düşünebilirlik" veya "beyinlik" kelimelerini karşılık olarak önerir. Bizde Ziya Gökalp'ın zihniyet yerine tercihen kullandığı "mefkûre" kelimesini doğru bulmaz.

"Seciye" kavramıyla ilgili olarak daha ziyade "millî seciye"ye önem vermektedir. Ona göre millî seciye:

"Bir kavmin vahdet ve ayniyetine esâs teşkil eden ve bütün tarihinde göze çarpan ve cümle efrâdında bulunan rûhî seciyelerin yahud hissiyâtın, itikadların, mustakır fikirlerin hey'et-i mecmuasıdır. Millî seciye şu ta'rif'e göre millî rûha benziyor. Millî rûh bence ahlâkiyet de dâhil olmak üzere zihniyet ile millî seciyenin birleşmesidir."¹⁴

Mehmed Necîb, Avrupa ırklarından İngiliz, Fransız ve Musevilerin ideal dünyasını karşılaştırırken bu konuda yapılan araştırmalardan yararlanır. Netice olarak farklı ırkların ideal üzerinde farklı etkilerde bulduklarına bilhassa vurgu yapar.

O, idealin seciye ile olan münasebeti üzerine düşüncelerini, *Tan*'ın 4. sayısında, daha geniş açıdan yansıtır. Seciye (karakter) üzerine, Avrupa'da yapılan araştırmalara da dikkati çeken yazar, özellikle Ribot, Gustave Le Bon gibi şahsiyetlerin "seciye" kavramına getirdikleri yorumları anar.¹⁵ Mehmed Necîb'e göre seciye (karakter); "*Bir kimsenin düşüncesinde, istemesinde, duymasında başkalarından kendisini ayırd edecek, ona bir (kendilik) veya (benlik) verecek, onun oluşunun damgası sayılabilir, kendine mahsûs bir davranışdır.*"¹⁶

Mehmed Necîb, dördüncü makalesinin ilerleyen satırlarında "irade, istemek" kavramları ile seciye-ideal münasebetleri üzerinde durur. Sonuç olarak da seciyenin, muhit ve ırk gibi, ferdî ve içtimai ideallerde farklılıklara yol açabildiğini söyler.¹⁷

Mehmed Necîb'in *Tan* mecmuasında tefrika hâlinde yayımlanan fikir yazılarından sonuncusu da "Bizde İdeal: Muhtelif Tarzda Telâkkileri" başlığını taşır.¹⁸ Bu son yazı, Osmanlı-Türk sanat ve düşünce kamuoyunun "ideal" tasavvurunu analiz ettiği bakımından fevkalâde ehemmiyetlidir. O, Osmanlı-Türk sanat ve düşünce kamuoyunun ideal yorumunu üç kısımda inceler:

1. İdealin Bedii Telâkkisi: Servet-i Fünun muharrirlerinin başarılı olarak sergiledikleri anlayıştır.

2. İdealin Emel ve Gâye yahud Gâye-i Hayâl, Gâye-i Fikr Olarak Telâkkisi

3. İdealin Mefkûre Olarak Telâkkisi¹⁹

Mehmed Necîb, bizde daha çok Ziya Gökalp'ın kullandığı "mefkûre" kelimesinin "ideal"i tam olarak karşılamadığını söyler. Bilhas- sa Ziya Gökalp'ın "Turan Mefkûresi" kavramına eleştirel yaklaşır:

*"Turan Mefkûresi terkîbindeki mefkûre, telâkkisi itibâriyle hangi sınıfa mâl edilmek lâzım geliyor, bunu kestirmek güçtür. Mefkûre idealin bedii ma'na ve telâkkisinin sâir şeylere, sâhalara teşmilini mi ifâde, yoksa, bir saâdet veya kemâl düşünce ve arzusunu mu ihtiva ediyor? Bu da karanlık bir şey. Ya hele [Şuûrsuz Mefkûre] veya "Mefkûre şuûrlü olmuştur" gibi terkîbler, cümleler işi karartıyor."*²⁰

Ümîdsizlik

Tan'ın 20 Teşrîn-i sâni 1329 tarihli ilk sayısında M. Şemseddin [Günaltay] imzası ile yayımlanan "Ümîdsizlik" başlıklı bir deneme dikkati çeker.²¹

M. Şemseddin'in kaleminden mensur şiir havasındaki bu deneme- mede, bir milletin gençleri ve geleceği için ümitsizlik duygusu ve inancının çok yıkıcı olduğu, tarihten silinip giden kavim ve millet- ler örnek gösterilerek dile getirilir.

M. Şemseddin'in şu satırlarında Balkan savaşlarının millî bütün- lüğümüzde açtığı yaraya ve ümitsizliğe telmihte bulunulurken ge- lecek günlere de -tıpkı Atatürk'ün *Nutuk*'ta ifade ettiği gibi- iyimser bakışın izleri sezilmektedir:

"Fakat bed-bahtdır o millet ki efrâdı arasında ümitsizlik kanaati yaşamak azmine galebe çalmıştır. İmân edilmelidir ki böyle bir millet, müdhiş bir âkibete mahkûmdur. Hele ümitsizlik münevver ve genç unsuru istilâ etmiş olursa...!

Bir memlekette kitleye yaşamak rûhunu neshedecek olan münevver ve azimkâr di- mâğların, akîm bir ümitsizliğe dâcâr olmaları, o millet için halâs kapılarının ebedi- yen kapanmış olduğuna delâlet eder. Ümitsizliğin gençler arasında taammümü ise elim felâketler intâc edebilir. Gençlik, ümid demektir. Gençlik, yaşamak azim ve ka- naatinin en âteşin tecelligâhı olmalıdır ki istikbâl-i vatan hakkında kalbeler itimâd güneşleri doğabilsin!

(...)

Elim hüsrânlara uğrayan bir millet için ümitsizlikten büyük bir düşman olamaz. Feci girââblar içinde çırpanan bir milleti kurtaracak dimağlarda yaşamak kanaati, azim ve irfân nûrları tecelli etmemiş bulunursa bütün didinmeler beyhûdedir, hiçbir semere

*hâsıl etmez. Çünkü azîm ve ümîd, irfân ve sebât seciyelerinden mahrûm olan ferdlerin muhassala-ı mevcûdiyetleri sıfırdan başka bir şey değildir."*²²

Gençliğin Vazifeleri

M. Şemseddin'in *Tan'*ın 18 Kânûn-ı evvel 1329 tarihli üçüncü sayısında yayımlanan "Gençliğin Vazifelerinden" başlıklı denemesi yine mensur şiir havasını yansıtır.²³

Yazar bu denemesinde, öncelikle, gençliğin felaket çukuruna sürüklenişine dikkati çeker. Yeni nesil, yeni bir fikir terbiyesinden geçmelidir. Bu terbiye, Hz. Ali'nin ifadesi ile işaret edilen "*Çocuklarınızı kendi zamanınıza göre değil, onların yaşayacakları zamanın ihtiyâcâtına muvâfık olacak sûrette terbiye ediniz!*" anlayışı ile uygulanmalıdır.²⁴ Onun anlayışına göre, yeni nesle uygulanacak olan terbiye anlayışında millî gelenek ve göreneklere tamamen ters düşmek yoktur. Gelenek ve göreneklerde de ayıklanacak taraflar vardır.²⁵

M. Şemseddin'in o dönem gençlerinin terbiye edilmesine yönelik ortaya koyduğu görüşler, uyarılar aslında tüm zamanlar için geçerli olan şeylerdir.²⁶

2. EDEBÎ TENKİT YAZILARI

Hayât-ı Edebiyye

*Tan'*da, edebiyat ve sanat namına, teorik tenkit anlayışını yansıtan sadece bir tek makale ile -o da tefrika hâlinindedir- karşılaşırız.

Reşad Lûtfî imzası ile Bursa'dan gönderilen ve "*Hayât-ı Edebiyye*" başlığını taşıyan bu yazı dizisi, *Tan'*ın 3. ve son sayısında (5. sayı) yayımlanır.

Reşad Lûtfî, *Tan'*ın yazı kadrosunca kendisinden talep edilen edebiyatımız ve yeni neşriyatla ilgili yazması konusundaki teklifi kabul eder.

Reşad Lûtfî'nin bu teklifi kabul edişinde memleketteki edebî hayatın çok da verimli olmaması rol oynar. Böyle olunca onun tenkitçiliği de; "*Senede ele alınabilecek beş eser doğurmayan bir memlekette münekkidlik etmek bir parça âyînleri ta'til edilmiş dergâhlarda şeyhlik etmek benze(yecektir).*"²⁷

Reşad Lûtfî edebî hayatımıza dair yazı yazma amacını da şu cümlelerle ifade eder:

"İşe başlamadan evvel edebiyâtımızın son beş senelik hayatına seri bir nazar affetmek, onun küçük bir bilançosunu yapmak istedim. Bu öyle muntazam bir târihçe olmayacak. Bu beş senelik edebiyâtı, şöylece gözden geçirmiş bir adamın umûmî tahassüsâtı... Başınızı elinize alarak düşündüğünüz vakit gözünüzün önüne ilk gelecek şey, zaman ve mesâfe arasından görülmüş bütün şeyler gibi çok yeri silinmiş fakat yer yer mübâlağalı nisbetler almış bir 'silhouette' dir."²⁸

Reşad Lûtfî, II. Meşrutiyet inkılabının edebiyat ve sanat çevrelerinde çok büyük ümit ve hayaller yarattığını; ancak beklentilerin hayal kırıklığından başka bir şey olamadığını söyler. II. Meşrutiyet devri inkılap edebiyatının matbuat dünyasında bir fırtına ortamı yarattığını; manzumeler, tiyatrolar, romanlar, gazeteler ve mecmuaların deniz dibindeki yosunlar gibi dalgalandığını belirtir.

Reşad Lûtfî, beş yıllık inkılap edebiyatını (1908-1913) üç devreye taksim ederek eleştiri süzgecinden geçirir. Bu devreleri şöyle isimlendirir:

1. Bir Akşam Gibi Solarak, Sönerek Devam Eden Fikret-Cenab Nesli Edebiyatı
2. Fecr-i Âti'nin Mürde-zâd Edebiyatı
3. Millî Edebiyat, Türk Edebiyatı, İntikam Edebiyatı

Fikret-Cenab Nesli Edebiyatı

A) Servet-i Fünun Şiiri

Reşad Lûtfî, "Dünküler" olarak adlandırdığı Servet-i Fünuncular hakkında eleştirilerini ortaya koyar.

Reşad Lûtfî'ye göre "hürriyet" Tevfik Fikret'e de hürriyet şarkıları ve vatan manzumeleri yazdırır. Fikret'in "Sis"i inkâr için yazdığı "Rücû" şiiri, "Sis" kadar başarılı değildir. Bir süre sonra Fikret, Cenab, Halid Ziya, Rauf ve Suad hep susarlar.

Tevfik Fikret, II. Meşrutiyet döneminde yazdığı şiirleri *Halûk'un Defteri'*nde toplayacaktır. Reşad Lûtfî, *Halûk'un Defteri'*nde yer alan şiirleri gençlerin mutlaka okumasını arzular; fakat bu kitapta yer alan şiirleri *Rübâb-ı Şikeste'*dekiler kadar başarılı bulmaz.

Reşad Lûtfî, Cenab Şahabeddin'in hürriyetten sonra şiirle hesabını tamamen kestiğini söyler. Cenab'ı musahabeci olarak çok başarılı bulur. Onun çeşitli gazete ve mecmualarda kalan musahabelerinin kitap olarak neşredilmesini arzular.

Hüseyin Suad, bir süre zarif şiirler yazdıktan sonra tiyatroya yönelir. Şiir olarak kendisinden sadece *Lâne-i Melâl* kalır.

Ferdî hassasiyetleri rakîk bir lisanla terennüm eden Hüseyin Sîret, *Leyâl-i Girzân* ile edebî ömrünü tamamlar.

Reşad Lûtfî, Fâik Âli'nin on sene gecikme ile çıkan *Fânî Tesellîler*'ini de Servet-i Fünun şiiri kapsamında görür. Celâl Sâhir'i ise, Fecr-i Âti ve Türk edebiyatının (Millî Edebiyat) müşterek bir siması olarak değerlendirir.

B) Servet-i Fünun Nesri

Reşad Lûtfî, Halid Ziya'nın inkılabın ilk günlerinde, bir gazete-de tefrika hâlinde yayımlanan *Nesli-î Âhir*'ini *Mai ve Siyâh* kadar güçlü bulmaz. Onun günlük ve haftalık gazetelerde yayımlanan hikâyelerini (San'atkâr, Beyaz Mektub, Şişli'de Bir Ziyâret) marazî ruh hâllerini aksettirmesi cihetiyle başarılı görür.

Reşad Lûtfî, *Eylül* muharriri Mehmed Rauf'un II. Meşrutiyet devrinde yazdığı *Serâb* ve *Genç Kız Kalbi* başlıklı romanlarını ise *Eylül* kadar başarılı bulmaz. Artık Edebiyat-ı Cedide'nin nesri, Nihâl'i gibi solmuş, sararmış ve kurumuştur.

Fecr-i Âti Edebiyatı

Reşad Lûtfî, Fecr-i Âti edebî topluluğundan "Bugünküler" olarak söz eder.²⁹ Dünküler (Servet-i Fünuncular) ile Bugünküler (Fecr-i Âticiler) arasında büyük fark görmemektedir. Tespitini ise şu cümlelerle ifade eder:

"Ben kendi hesabıma Dünkülerle, Bugünküler arasında pek küçük, her hâlde onları iki mektebe ayırmak emeğine değmeyecek kadar küçük bir fark görebiliyorum. Ancak bir dün bugün fark-ı tabiisi... Zamân ve şerâitteki tahavvül bu kadar da mı bir fark vücûda getirmemeliydi!"³⁰

Reşad Lûtfî'ye göre, Dünkülerin edebiyatı, Fransız edebiyatının mutlak tesiri altında temsilden ziyade taklit yoluyla oluşmuştur. Bütün feyzini ondan almıştır. Dünkülerle birlikte Fransız edebiyatı, lisan, şive, cümle yapısına varıncaya kadar, bütün özellikleriyle, düşünce ve hayal tarzı ile değil mevcut fikirleri ve hayalleri ile taşınmıştır. Böylece yeni bir ruh ve zihniyet doğmuştur.

Reşad Lûtfî'nin Servet-i Fünuncuların sanat anlayışına yönelik eleştirel yaklaşımı, tespitleri aslında Fecr-i Âticiler için de geçerlidir:

"Edebiyat-ı Cedide görmediğimiz, düşünemediğimiz şeylerin, mehcûliyetin câzibesini yaşattı. Edebiyatta ve sonra gençliğimizdeki o kararsızlık, mev-

zûsuz, âmâl ta'yîn edemeyen, kökleşemeyen fikirler, kanaatler, sebebsiz tahasürler, o olmayan şeyler dâu's-sılası ihtimâl hep bundan neş'et ediyor. Evet muhîtimizde fikrî, hissî bir tasallûf doğdu.

Bunlar benliğimize kök salmuş canlı şeyler olmadığı içindir ki edebiyâtımız büyüyemiyor, zamân ile yıprayıp dökülünceye kadar olduğu hâlde kalıyor, tıbkı kâğıttan çiçekler gibi. Onun içindir ki memleketimizde san'atkârların ömrü güller gibi kısa oluyor. Gençliğin ilk âteşiyle beraber san'at da sönüp gidiyor.

Bugünküler dünkülerin açtığı bu yanlış yolu ta'kîb ederlerken tabii bir inkılâbdan bahse imkân kalmıyor."³¹

Reşad Lûtfî, Fecr-i Âti edebî topluluğunun başlangıçta güçlü bir yaşama azmi ile ortaya atıldıklarını, aralarında zeki ve faal çehrelerin bulunduğunu söyleyerek kısa bir süre sonra ise hepsinin söndüğünü ileri sürer.

Reşad Lûtfî'nin kalemiyle Fecr-i Âti'nin kaderi şöyle anlatılır:

"İlk evvelâ büyük bir aşk ve âteş ile ortaya atılıyorlardı. Sonra daha ilk pervâda kanatları yoruluyor. Tedâvisiz ve yorgunlukla şikeste-per düşüyorlar. Ve bundan hiçbirini iflâh olamıyor.

İşte bir Emîn Bülend ki iştirildiğine göre dört senede bir şiirini ikmâl edemiyor, işte bir ... Fakat bir bir saymağa ne lüzûm var, hangisi öyle değil ki...

Böyle senelerce bir şiiri bitirmek kuvvetini bulamayanlar senelerce zihinlerinde yaşatıp gezdirdikleri mevzûlara başlamağı ve dâima gelmeyecek bir âtiye ta'lik edenlerin hesabı mı var?"³²

Reşad Lûtfî, Fecr-i Âti'nin parlak ve başarılı bir sanat anlayışı ortaya koyamamasını "muhit"le irtibatlandıran eleştirilere de karşı çıkar. Ona göre "muhit" in sanat ve estetik dünyasında etkisi olmakla birlikte bir sanat dâhisinin yetişmesini tamamen engelleyecek bir unsur olamaz.

Reşad Lûtfî'nin "muhit"ten kastı ise sanata mevzu veren maddî tabiat, memleketin sosyal ve psikolojik (ruhî) hayatı ve halkın sanattan hoşlanıp hoşlanmama keyfiyetidir.³³

Yazar, "muhit" in bu üç esaslı unsurlarından maddî tabiatla ilgili herhangi bir yorum yapmaya gerek duymaz. Memleketin sosyal ve ruhî hayatı ile bağlantılı olarak da devrinin durumunu ittatsızlık ve buhran devri olarak nitelendirir. Buhran devirlerinin ise büyük sanat anlayışlarının oluşumu için elverişli olduğuna dikkati çeken yazar, bizde bu anlamda, bir başarı sağlanamadığını söyler. Halkın sanata karşı olan tavrına ihtiyatla yaklaşan yazar, halkın doğrudan sanata değil de zevkine uymayan sanat eserlerine karşı

olduğunu belirtir. Bunu, sanatkârın ruhuyla ruhumuz arasında bir müşâreket (ortalık) olarak adlandırılan zevk-i bedii (estetik haz) ile ilişkilendirir.

Reşad Lûtfî'nin "Hayât-ı Edebiyye" başlıklı makalesi, *Tan*'ın 5. sayısında "Türk Edebiyatı-Millî Edebiyat-İntikam Edebiyatı"na hiç yer verilmeksizin noktalanır. Yazar, bu son konuyu bir başka makalesinde değerlendireceğini sadece söylemekle yetinir.

3. FOLKLOR YAZILARI

Türklerde Kıyâfet

Tan mecmuasında, folklor kapsamında değerlendirebileceğimiz sadece bir makale ile karşılaşırız. Gündüzalp imzalı bu makale, "Türklerde Kıyâfet: 1" başlığı ile yayımlanır.³⁴

Gündüzalp, matbuat dünyamızda, Türklerin tarihi, edebiyatı, lisanı, ziraat ve iktisadı hemen hemen her şeyinden söz edilmesine rağmen, kıyâfet ve elbiseleri konusunda, ihmalkâr davranıldığını söyler. Bu ihmalin sebeplerinden en önemlisi, Türklerin Avrupa kılık ve kıyâfetine sokulması; Avrupalılara benzeme ve onlar gibi olmaktır.

Gündüzalp'e göre bizde, kılık ve kıyâfet konusuna mazide ve hâlde, nadir de olsa eğilenler olmuştur. Yazar, Mahmud Şevket Paşa ve Ahmed Rasim'in adını özellikle anar.³⁵

Gündüzalp için, eski kıyâfet ve elbiselerin sadece müzelerde teşhir edilmesi, çeşitli kitap ve albümlerde yer alması, kıymetlerini takdir etmeye yeterli olamaz. Eski kıyâfet ve elbiselerin her zaman bir ruhu, sembolü veya bir şeyler ifade eden anlamları vardır. Eskiden Yeniçerilerin giydikleri kıyâfetlerle bugünkülerin arasında bir karşılaştırma yapılırsa siyasî, tarihî ve iktisadî anlamda önemli ipuçları yakalanacaktır.

Gündüzalp, kıyâfet ile siyasî inkılaplar arasında doğrudan bir ilişkinin bulunduğu dikkati çeker. Kıyâfetteki gelişmeler veya gerilemeler ile siyasî, iktisadî gelişme ve gerilemeler arasında doğrudan bir bağ kurmaktadır. Burada, Sultan Osman zamanının kıyâfetleri ile Sultan Süleyman zamanının kıyâfetlerinin başkılığı bu ilişkinin somut kanıtları olarak ileri sürülür. Zaman sürecinde kıyâfetlerdeki değişimi şöyle yorumlar:

"Kıyâfetler de, bütün mâhiyetiyle siyasî tekâmülü güderek birtakım tahavvüller geçirmiştir. Binâenaleyh, Sultân Osmân zamânından itibâren beri doğru geldikçe, kıyâfetlerde basitlikten tenevvü'e, çeşitliliğe, tahavvüller, istihâleler

seçilecektir; asker, ulemâ sınıfı tabiatıyla birbirinden ayrılmaktan başka, mertebeleri, işgâl ettikleri mevki'ler, dereceleri de yine kıyâfetleriyle belli olacak yahûd ayırd edilecektir. Çünkü siyâsî tekâmül birçok sınıf ve mertebelerin tees-süsünü istilzâm ediyor (...)"³⁶

Gündüzalp, söz konusu makalesinin ilerleyen satırlarında, eski askerî ve sivil kıyafetleri ile Anadolu ve Rumeli'deki yeni kıyafetleri karşılaştırır. Bu karşılaştırmalar neticesinde, kıyafetlerden içtimaî ve ruhî hakikatlerin çıkarılabileceğini iddia eder. Bir Zeybek veya bir Yörük köylüsü ile bir Frenk kıyafeti giyen bir gencin kıyafetinde zihniyet, ahlak ve yaşayış açısından farklılıklar görünecektir.³⁷

4. AİLE SAĞLIĞI ÜZERİNE YAZILAR

Tan mecmuasında, "Musâhebe-i Fenniyye" başlığı altında, sağlıklı bir neslin yetiştirilmesine yönelik düşüncelere de yer verilir. Rûsûmât Kimyageri Şahâb Sıdkı'nın kaleminden çıkan ve aile sağlığı bağlamında değerlendirebileceğimiz iki makalede ileri sürülen görüş ve düşünceleri kısaca özetleyebiliriz.

Şahâb Sıdkı, "Musâhebe-i Fenniyye" başlıklı ilk makalesinde, öncelikle Türklerin tarihte güçlü bir ordu kurduklarını, küçük bir aşiretten büyük bir devlet teşkilatı yarattıklarını hatırlatır.³⁸

Şahâb Sıdkı, tarihte güçlü olan bir neslin, içinde bulunduğu dönemdeki durumunu, hiç de iyi görmez. Avrupalıların içimize karışması, sefahat, iştret ve fuhuş, frengi ve sıtma orduya bulaşarak Anadolu'ya kadar yayılmıştır. Bunların yanı sıra, tabip yetersizliği, sağlık şartlarının düzeltilmemesi, cehalet, memurların görevini yapmaması ve hükûmetin kayıtsızlığı gibi sebeplerle neslimiz bozuldukça bozulmuştur.

Şahâb Sıdkı'ya göre, sağlam, dinç bir nesil yetiştirilmelidir. Çağın gidişatı bunu zorunlu kılmaktadır. Bizde, anne olacak genç kızlara yeterli bilgi verilmemiş, okullarda beden terbiyesi uygulanmamıştır. Beden ve ruh sağlığı sağlam olan ebeveynlerden sağlıklı çocuklar meydana gelecektir. Sağlam olarak dünyaya getirilen çocuklar, sağlam ve sıhhatli bir şekilde yetiştirilmelidir.

Şahâb Sıdkı, sağlam çocuk yetiştirmeye yönelik düşüncelerini, *Tan*'ın 5. sayısında, ayrıntılı olarak okuyuculara aktarır.

Şahâb Sıdkı'ya göre, hamilelikten önce, hamilelik esnasında ve sonrasında, sağlam çocuk yetiştirmek üzere, çeşitli tedbirler alın-

malıdır. Bu tedbirlerin en önemli olanlarından birisi, hamilelik esnasında kadınların sık sık doktor kontrolünden geçirilmesidir. Ülkemizde tıp dışı birtakım uygulamalar, ritüeller sağlıklı çocuk yetiştirmeyi sekteye uğratmaktadır.

Şahâb Sıdkı, insanlarda en tehlikeli hastalığın cehalet olduğunu özellikle vurgular. Cehalet yüzünden birçok aile perişan olmaktadır. Karşılaştığı olumsuz vakaları da anlatarak cehaletin çirkin yüzünü göstermeye çalışır.³⁹

5. EĞİTİM ÜZERİNE YAZILAR

A) Fikir ve Karakter Eğitimi

Tan mecmuasında, Türk ırkının zihinsel yapısı, karakteri ve eğitim karşısındaki pozisyonu İzmir'in tanınmış şair ve yazarlarından Hüseyin Avni [Ozan]⁴⁰ tarafından değerlendirilmektedir.

Hüseyin Avni, *Tan* mecmuasında tefrika hâlinde yayımlanan "Terbiye Musâhabeleri" başlıklı makalesinde şu meseleleri ele alır:

1. Türk zekâsı sükût etmiş midir?
2. Türk seciyesi nasıldır?
3. Kâbil-i terbiye midir?
4. Bir medeniyet teşkiline müsait midir?⁴¹

Hüseyin Avni'ye göre zekâ, anlamak meselesidir. Düşünme aracılığı ile eşyayı, hadiseleri fark etmek, onlara nüfûz etmek iktidarıdır. Başka bir ifade ile de zekâ, insanlığın dimağında mevcut esaslı kanaatlerin toplamıdır. Bu kanaatler, süreç içerisinde ırsen bir sonraki döneme, devreye, zamana vs. intikal eder. Tarihte çok yaşayan ve çeşitli hadiselerle karşılaşan milletler, genel olarak, gelişmiş düzeydedir. Osmanlı tarihi içerisinde gelişme düzeyleri bir olmayan devirler bulunmaktadır.

Hüseyin Avni, fertlerin ya da milletlerin zekâ terbiyesinde veraset ve çevre faktörlerinin etkili oluşu üzerinde de durur.

Hüseyin Avni, söz konusu makalesinin ikinci kısmında, hayvanlar, insanlar ve bitkiler arasında birtakım karşılaştırmalar yaparak fert ve milletlerin seciyesini terbiye açısından değerlendirir. Bu makalede fen bilimlerinin verilerini de sıklıkla kullanır.

Hüseyin Avni'nin Türk ve Çin milletinin seciye ve terbiyesi konusunda verdiği bilgiler de pozitivist bakış açısını yansıtır.

B) Beden Eğitimi

Mehmed Rıfat'ın *Tan* mecmuasının 18 Kânûn-ı evvel 1329 tarihli üçüncü sayısında yer alan "Evvelâ Terbiye-i Bedeniyye" başlıklı makalesi, Türklerin beden terbiyesine son derecede önem vermesi için kaleme alınmıştır.⁴²

Mehmed Rıfat, yaşadığı devir Türk neslinin beden gücü ile Osmanlı dönemi ordu ve saray mensuplarının beden gücünü karşılaştırır. Beden terbiyesine yeterli derecede önem verilmemesinin Türk tarihinde ve neslinde yarattığı olumsuzluklar üzerinde durur.

Mehmed Rıfat, beden terbiyesini fikir ve ahlak terbiyesine göre, birinci derecede önemli sayar. Tarih sahnesinde rol oynayan Romalılarla Yunanlıların beden terbiyesine aşırı önem verdiklerini hatırlar.

Mehmed Rıfat'a göre, 19. asırda İsveçliler, jimnastik ve diğer spor dalları ve metotlarıyla medeniyet dünyasında varlıklarını sağlıklı bir biçimde koruyabilmişlerdir. Prusyalılar da beden terbiyesi sayesinde Fransa'ya karşı koyabilecek güçlü bir ordu kurmuşlardır. Bütün Avrupa memleketleri beden terbiyesine verdikleri önemle güçlü olabilmişlerdir. Bizlerin de her şeyden önce, beden terbiyesine acilen önem vermemiz, varlık sebebimiz olacaktır.

6. TAN'DA YAYIMLANAN ŞİİRLER

Tan mecmuasının bütün sayılarında şiire de yer verilmiştir. *Tan*'ın birinci, ikinci, dördüncü ve beşinci sayılarında ikişer; üçüncü sayısında üç şiir olmak üzere, toplamda on bir şiir yer alır.

Tan'da yayımlanan şiirleri muhteva açısından değerlendiresek ilk önce söylememiz ve hakkını teslim etmemiz gereken gerçek, bu şiirlerin dil, vatan, maddî ve manevî değerleri ifade etmiş olmasıdır. Şiirlerin sadece başlıkları da bu gerçeği kanıtlar niteliktedir.

Tan'ın ilk şiiri, Necmeddin Sâhir imzasını taşır ve Edirne'nin kurtuluşunu tebci eden bir şiirdir. Bu şiir, 10 Temmuz 1329 tarihinde İstanbul'dan gönderilmiştir. Şiirin ikinci bölümü, zaferle birlikte, Edirne'ye de bir medhiyedir:

*Bugün mazhar ve fâik Edirne kal'esine
Şerefli sancağı Türk'ün dikildi işte yine
Samîm-i rûha nüfûz eyleyen sadâ-yı ezân
Baîd ufuklara akseyleyip olunca vezân
Bütün dudakları bûs etti ince bir tehlîl,*

Okundu sonra cevâmi'de bir duâ-yı celil...
 O gamlı günleri yâd eyleyen hatîb-i zamân
 Simâh-ı millete îsâl eder menâkib-ı şân
 Bugün niyâz edelim hep Cenâb-ı Rahmân'a,
 Düşürmesin bizi artık hazîz-i hüsrâna;
 Edirne: Millete gülşenserâ-yı izzettir,
 Hilâl u necme müebbed penâh-ı şefkattir...⁴³

Tan'ın ilk sayısında yayımlanan ikinci şiir, Ahmed Âti'nin "Ey Türk" başlığını taşır. Bu şiirde, eski Türklüğün timsali yaşlı bir dedenin, yeni Türk neslinin vaziyetini tasvir ettiğini görüyoruz. Şiir Tevfik Fikret'in söyleyişini de çağrıştıran bir edaya sahiptir:

Ey Türk! Ey Yavuzların âvâre oğlu, ey
 Şarkın emîr ve sâhibi, ey nesl-i nâm u şân
 Bak âsmâna: Girye, bulut, yıldırım, figân...
 Ey Türk uyan uyan, uyan ey mürde kalk uyan!
 Karşında bak: Elem-zede bir pîr elinde ney
 Mevt-i hazîn-i rûhuna mâtemle ağlıyor!
 Ufukta kargalar -ki nühûsetle inliyor-
 'Mirâs-ı târ u mâr-ı hayâtın benim!' diyor.
 Ecdâdının menâkib-ı haşmet-nümûnunu
 Bilmem niçin unuttun ey âvâre nesl-i şân
 Lâkin hayır hayır sana âid değil bu şân
 Ceddinle muhterem babanıdır .. o bî-nişân
 Bir girye-i samût ile seyreyler oğlunu
 Bak âti-yi nezîhini setretti, gömdü seyl,
 Eslâfının mezârını kirletti bir sefil
 Nâmûs u izzetin mütezelzil ve sen zelil...
 Ey Türk! Uyan, semâlara yüksel ve pür-gurûr
 Garbın cebîn-i pestine bir şânlı sille vur!...⁴⁴

Tan'ın 2. sayısında yer alan M. Rauf imzalı "Birleş Artık ..." başlıklı şiir, altışar mısradan müteşekkil üç bölüm hâlinindedir. Bu şiir, millî felaketler karşısında Türklerin, bir aile ocağındaki birliktelik ruhuyla birleşmesini telkin etmektedir. Şiir, uyarıcı, yönlendirici tarzıyla Mehmed Emin'in şiirlerini hatırlatır. Şiirin son bölümünde iyimser duygularla nasihatler sıralanmaktadır:

Dön, dön artık ataların ıssız, tenhâ yoluna!
 Ocağının sığağıdır sana dermân verecek...
 İstedığın aydınlığı sana îmân verecek...
 Özlediğin aşkı sana zevcen, anan verecek...

*Birleş artık, çalış, yorul, güven yalnız kavline:
Kaybettiğin saâdeti sana zaman verecek...⁴⁵*

*Tan'*ın yine 2. sayısında yer alan Doktor Mehmed Fahri imzalı "Rüyâ mıdır?" başlıklı uzunca şiiri de vatan kavramı etrafındaki hissiyatı ifade eder. Epik bir tarzda kaleme alınan söz konusu şiirde, Türkiye'nin işgal esnasında yaşadıkları trajik sahneler olumsuz bir rüya gibi algılanır. Anadolu'da düşman birliklerinin sergiledikleri davranışlar, çekilen acılar, çok canlı ve heyecanlı hislerle ifade edilir. Şair, zaman zaman uyarıcı his ve düşüncelerini de aktarmaya çalışmaktadır:

*Rüyâ mıdır? Ehl-i salîbin daha geçen
Baştan başa memâlik-i İslâm'ı çiğneyen
Yer yer yakan, yıkan, öldüren, kan içen
Masûmları kesen... Canavarlar gibi yiyen
Cellâdları... Vukû bulan enva-ı vahşeti!
Rüyâ mıdır harb-i ahîrin bu dehşeti!
(...)⁴⁶*

*Tan'*ın 18 Kânûn-ı evvel 1329 tarihli 3. sayısında üç şiire yer ayrılır. İlk şiir, Muallim Sa'dî⁴⁷ imzalı "Sevgili *Tan'*a Bir Türk Armağanı" başlığını taşır. Bu şiir sekiz dörtlükten ibarettir.

Şiirin zihniyet dünyasına baktığımızda -*Tan* mecmuasında da genel olarak görülen- Türkçe duyarlılığın akisleri vardır. Muallim Sa'dî, daha ilk dörtlükte yurt sevgisini ve Anadolu'yu yücelten hislerini ifade eder:

*Andım yine öz yurdumu, daldı yürek sevince
Anadolu, Anadolu, anaların kucağı
Anadolu, baba yurdu, ataların ocağı
Günler doğar, nurlar yağar gönül onu sevince.⁴⁸*

Muallim Sa'dî, söz konusu şiirin diğer dörtlüklerinde doğrudan doğruya gençlere hitap eder. Birlik ve beraberlik duygusuna, yurt savunmasına, dil bilincine vurgu yapar:

*Dil duygusu, il duygusu, din sevgisi, arada
Olmayınca iki kardaş birbirine yan bakar
Soy dağılır, kan bozulur, sevgi söner, can yakar
Uçan kuşlar, bunu söyler denizler de kara da
Gençler bakın bizim gibi uyumayın uyarın
Osmâncığın al bayrağı sizden ister öcünü*

*Kan yerine damarlara koyun onun gücünü
Bırakmayın, bırakmayın al kanlara boyanının.*⁴⁹

Tan'ın 3. sayısında yer alan ikinci şiir, İstanbul Ayasofya'dan 26 Teşrîn-i sâñf 1329 tarihiyle kayıtlı olarak gönderilmiş Fâtıma İhsan'a âit "Dedem" başlıklı şiirdir.

Fâtıma İhsan'ın bu şiirinde de Türkçü duyarlılığın izleri vardır. Şiirde tasvir edilen dede, ihtişamlı geçmişin sembolüdür. Osmanlı Devleti'nin uğradığı son felaketlere de şahit olmuş bir kişidir. Dedenin yaşadığı duygular, taşıdığı manevî değerler, ibret dersi gibi yansıtılır:

*Bütûn mehâbet-i mâzîyi şânla, kanla tutan
Bu işte nesl-i şec'în vedia-i şânı
Nazarlarındak şu'le, bükâ-yı hüsrânu.
Çekil! Dokunma o pis ellerinle pîre... Utan
Sen ey cebâneti temsil eden sefil evlâd!
Eder mi pîr-i asr-dîde senden imtidâd.
Atıp silâhını elden ve bî-hayâ kaçtın
Utanmadın mı bu şâm, gurûru sattın?*⁵⁰

Necmeddin Sâhir tarafından yazılan ve İstanbul'dan gönderilen 11 Ağustos 1329 tarihli "Yakarış" şiirinde Balkan Harbi'nin uyandırdığı hisler ifade edilir. Balkan topraklarının düşmanlarca işgal edilmesi, şairde hüznü ve hiddetli duygular uyandırır:

*Yüce gökte gezinen kanlı bir sis, kan, duman;
İşittim ki uzaklarda türbesinde uyuyan
Kaanımın livâsını harâb etmiş alçaklar,
Çiğnemişler hep yurdumu kanla dolmuş topraklar...*

*Kardaşımı Rumeli'de boğazlamış canavar;
Kâtil, düşmen nâmûsumu lekelemiş... Bu, ne âr?
Koç oğullar hepsi gitmiş yurdum için Balkan'a,
Lâkin ben bir ihtiyârım dize geldim bak sana:
(...)*

*Şu gözüümü yalazlayan pîril pîril altın tâc
Bayrağımın ol kanıyla hep boyansın, kan olsun,
Ve, salîbin çirkin adı bu küreden yok olsun...*⁵¹

Tan'ın 1 Kânûn-ı sâñf 1329 tarihli dördüncü sayısında iki şiire yer verildiğini görürüz. Bunlardan ilki, Beyrut'tan gönderilmiş Mehmed Ali imzalı "Vatan İçin" başlıklı şiirdir. Bu, "Muhterem Türk

kardaşlarıma ve ırkıma" şeklinde bir ithaf şiiridir. Şiirde kesif olarak vatan sevgisi dile getirilir:

*Vatanımdır yüreğimin en sevimli güzeli
Bunun ancak çehresidir benim tatlı meleğim
Evet o hep yaşamalı o olmazsa ölmeli
Bu uğurda şehîd olmak en büyük emelim*

*Yürü kardaş bir gidelim
Çünkü böyle kalırsak
Sevdiğimiz bu topraklar
Düşmânların olacak⁵²*

"Vatan İçin" başlıklı şiirde, vatan uğrunda çalışarak onu yüceltme arzusu duyurulmakla birlikte düşmanlarımızın bizden üstün duruma gelmeleri de hatırlatılır. Şiir, uyarıcı ve yönlendirici olan şu mısralarla sona erer:

*Ey Türk Oğlu!
Biz hayatta bulunurken bu hakaret olmaz
Çünkü bizler ecdâdının kemiklerin çiğneten
Bir hakîr millet değiliz bu topraklar gidemez
Deyip de reddedersen bu gafletten kalk, uyan!
Uyan kalk da bir gidelim
Çünkü böyle kalırsak
Sevdiğimiz bu topraklar
Düşmanların olacak⁵³*

Tan'ın dördüncü sayısında yer alan "Güneş ve Hilâl" başlıklı şiir, sembolik unsurlar açısından diğer şiirlere nazaran daha zengindir. Ahmed Âti'nin imzasını taşıyan bu şiir, "Halûk'a" ithâf edilir. Şiirde güneş ve ay kişileştirilirken arka planda da vatanın içine düştüğü karanlık atmosfere telmih yapılır:

*Battın ufukta hüzüün ve sükûnetle ey güneş!
Dargın yüzünde var ebedî bir gurûr ve kin...
Yıllarca âsumânlara zînet, nücûma eş,
Mahbûb olan güzîde hilâlin emel-karîn*

*Tâbân yüzünde doğdu ziyâ-yı gam ve fütûr
Neşretti bî-nihâye bulutlar, o bî-emân
Bârân u berk ilâhesi göklerde pür-gurûr
Yâr oldu leyl u zulmete dîdâr-ı âsmân*

*Mağlûb olan hilâl ise âciz, garîb u zâr
Leylin cenâh-ı zulmeti altında inliyor,
Ma'bûdeler enînini haşyetle dinliyor...*

*Ey devr-i muhteşem güneş, ey hâkim-i nehâr!
Kurtar hilâli! Şân ve gurûrun füzûn olur
Zîrâ semâların o da bir şanlı nûrudur.⁵⁴*

Tan'ın son şiirleri, Mehmed Fahri'nin "Armağan"ı ile Fâtıma İhsan'ın "Mâtem Var" başlığını taşıyan şiirlerdir.

Mehmed Fahri'nin "Armağan" şiirinde vatan için bahar mevsiminin gelmesi, iyimser ve coşkulu duygularla ifade edilir:

*Bülbüllerin hamûş...ve bütün soldu güllerin
Bekler bahârını vatanım! Bağbanların
Dalmış sükûn-ı hasrete mahzûn gönüllerin
İnletmiyor şu dağları hâlâ çobanların
Âh gelse bir bahar... Yine renk renk şükûfeler
Pür-şevk açılırsalar... Ve derin tatlı bûseler
Alsak hışırtılarla akan cûybârdan
İçsek avuç avuç... Şu zülâl-i bahârdan⁵⁵*

Fâtıma İhsan'ın "Mâtem Var" başlıklı şiiri, işgal edilen vatan toprakları, yaşanan trajik olay ve sahneler için Türkçü ve vatanperver ruhla yoğrulmuş hisleri ifade eder. Söz konusu şiirin iki bölümü şöyledir:

*Harâb oldu evlerimiz... Yurdumuz mu ezilsin?
Neredesiniz ey arslanlar, ölüler mi dirilsin?
Yeşil yurdum elden gitti... Cehennem kapladı
Hâin, alçak düşman eli, câmileri kapladı
Anaların bağı yandı... Kanlar aktı kin için
Susturunuz şu sesleri Allah için, din için
Tarlalarda çift süren yok... Kalblerimiz kararmış
Karşımıza güneş doğmuş, düşman yurdu ağarmış
Ağla yurdum er kalmamış... Derelerde kan çağlar
Çoban çalma kavalını! Viranlıkta mâtem var...⁵⁶*

SONUÇ

Tan, II. Meşrutiyet devri İzmir basınında Türkçü-memleketçi duyuş tarzını yansıtan bir mecmuadır. Mustafa Sabri'nin sorumlulu-

ğunda İzmir'de Âhenk Matbaası'nda basılan bu mecmua, 20 Teşrîn-i sâni 1329 / 3 Aralık 1913 - 15 Kânûn-ı sâni 1329 / 28 Ocak 1914 tarihleri arasında yayımlanır.

Tan mecmuasındaki şair ve yazarların çeşitli konularda görüşlerini, hislerini kamuoyu ile paylaştıklarını görüyoruz.

Mehmed Necib'in "İdeal" üzerine olan tefrika hâlindeki makaleleri, II. Meşrutiyet sonrası fikir ve sanat dünyasında da genişçe tartışılan "mefkûre" kavramını değerlendirmesi açısından önemlidir.

Tan mecmuasındaki bütün makalelerde birlik ve beraberlik, kardeşlik, vatanın yüceltilmesi, Türklüğün geleceği gibi değerlere vurgu yapılır. Gençlerden sıklıkla söz edilir. Osmanlı'dan ziyade Türk irkına ait değerler ön planda tutulur.

Tan'da aile ve karakter eğitimine önem verilirken siyasî bağımsızlığın iktisadî bağımsızlıkla elde edilebileceği noktasından hareketle, iktisadî hayata yönelik makaleler de yayımlanır.

Balkan Savaşları sonrasında kaybedilen maddî ve manevî değerler de dikkate alınarak "millî"lik kavramına bilhassa vurgu yapılır.

Tan'da yer alan şiirlerle de makalelerde vurgulanan değerler (vatan sevgisi, Anadolu ve Türklüğün yüceliği, ataların saygınlığı ve hatırası) coşkun hislerle ifade edilir.

Reşad Lûtfî'nin *Tan*'da yayımlanan "Hayât-ı Edebiyye" başlıklı tefrika hâlindeki makalesi, edebiyatımızın Servet-i Fünun neslinden Millî Edebiyata kadar olan kesitini eleştirel olarak değerlendirmesi açısından önemlidir.

Tan mecmuasını yayımlayan yazar kadrosu, Türklük ideali ile hareket etmişlerdir. Bazı yazarların ileride yazacakları konular hakkında önceden bilgi verdiklerini görüyoruz. Fakat onların idealleri gerçekleşmiyor. *Tan*, çok kısa bir dönem içerisinde ancak 5 sayı yayımlanabilmiştir. Yayın hayatının bu kadar kısa oluşu, II. Meşrutiyet devri basın hayatında sıkça karşılaştığımız kısa ömürlü mecmua ve gazetelerin alın yazısını hatırlatıyor.

TANIN DİZİNİ

Numara: 1, 20 Teşrîn-i sâni 1329

- ✓ (İmzasız), "Maksad ve Meslek", s. 1.
- ✓ Necmeddin Sâhir, "Edirne" (şiir), s. 2.
- ✓ Ahmed Âti, "Ey Türk!", (şiir), s. 3.

- ✓ Mehmed Necîb, "Bizde İdeal: Kendisi", s. 3-8.
- ✓ M. Şemseddin, "Ümitsizlik", s. 9-12.
- ✓ Mehmed Necati, "Ziraatta Tekâmül Devreleri", s. 12-16.

Numara: 2, 4 Kânûn-ı evvel 1329

- ✓ M. Rauf, "Birleş Artık..." (şiir), s. 17.
- ✓ Doktor Mehmed Fahri, "Rüyâ mıdır?", (şiir), s. 18-19.
- ✓ Mehmed Necîb, "Bizde İdeal: Kendisi-Tenevvü'ü ve Sebepleri", s. 19-25.
- ✓ Râif Hüsnü, "Millî İktisâd Müesseseleri", s. 25-33.
- ✓ Şahâb Sıdkı, "Musâhebe-i Fenniyye", s. 33-35.
- ✓ Fâtıma Mükerrerem, "Mektub", s. 35-36.
- ✓ (İmzasız), "Duyuru", s. 36.
- ✓ (İmzasız), "İlânlar"...

Numara: 3, 18 Kânûn-ı evvel 1329

- ✓ Muallim Sa'dî, "Sevgili Tan'a Bir Türk Armağanı", (şiir), s. 37.
- ✓ Fâtıma İhsan, "Dedem", (şiir), s. 38-39.
- ✓ Necmeddin Sâhir, "Yakarış", (şiir), s. 39-40.
- ✓ Reşad Lûtfî, "Hayât-ı Edebiyye", s. 40-44.
- ✓ M. Şemseddin, "Gençliğin Vazîfelerinden", s. 44-46.
- ✓ Mehmed Necîb, "Bizde İdeal: Muhît", s. 46-49.
- ✓ Hüseyin Avni, "Terbiye Musâhabeleri", s. 50-53.
- ✓ Mehmed Rıf'at, "Spor Musâhabeleri: Evvelâ Terbiye-i Bedeniyye", s. 53-56.
- ✓ (İmzasız), "Duyuru-İzmir'in Kurtuluşu Hakkında", s. 56.

Numara: 4, 1 Kânûn-ı sâni 1329

- ✓ Mehmed Ali, "Vatan İçin", (şiir), s. 57.
- ✓ Ahmed Âti, "Güneş ve Hilâl", (şiir), s. 58-59.
- ✓ Mehmed Necîb, "Bizde İdeal: İdealin Seciye ile Münâsebeti", s. 59-65.
- ✓ Râif Hüsnü, "Millî İktisâd Müesseselerinden: Ziraat Bankaları", s. 65-68.
- ✓ Mehmed Necati, "Ziraatta Tekâmül Devreleri", s. 69-72.
- ✓ Hüseyin Avni, "Terbiye Musâhabeleri", s. 73-75.
- ✓ (İmzasız), "Duyuru", s. 76.

Numara: 5, 15 Kânun-ı sâni 1329

- ✓ Doktor Mehmed Fahri, "Armağan" (şiir), s. 77-78.
- ✓ Fâtıma İhsan, "Mâtem Var" (şiir), s. 78.

- ✓ Mehmed Necîb, "Bizde İdeal: Muhtelif Tarzda Telâkkileri", s. 79-85.
- ✓ Reşad Lûtfî, "Hayât-ı Edebiyye", s. 86-90.
- ✓ Gündüzalp, "Türklerde Kıyâfet", s. 90-94.
- ✓ Şahâb Sıdkı, "Musâhabe-i Fenniyye", s. 94-96.

DİPNOTLAR

- 1 Nâzım H. Polat, "II. Meşrutiyet Devri Kültür ve Edebiyat Hayatında Türkçü ve Türkçeci Yayın Organları", *Yeni Türkiye*, (Osmanlı Özel Sayısı), S. 33, Mayıs-Haziran 2000, s. 259.
- 2 Agm., s. 259.
- 3 *Tan*'la birlikte II. Meşrutiyet devrinde yayımlanan Türkçü duyarlılıktaki diğer mecmua ve gazetelerden *Genç Kalemler*, *Türk Yurdu*, *Halka Doğru*, *Türkî Sözü*, *İfham*, *Büyük Duygu*, *Türk Duygusu*, *Altınordu*, *Bilgi Mecmuası*, *Millî Tettebular Mecmuası*, *Çalışalmı*, *Yeni Hayat*, *Gençler Derneği*, *Gençlik Duygusu*, *Büyük Mecmua*, *Yeni Mecmua*, *Ocak*, *Ana Türk Yurdu*, *Türk Dünyası Gazetesi*, *Bilgi Yurdu Işığı*, *Yıldız*, *Avam*, *Kurtuluş Yolları*, *Yeni Turan*, *Çocuk Dünyası*, *Talebe Defteri*, *Çocuk Duygusu*, *Türk Yavrusu* hakkında ayrıntılı bilgi edinmek üzere, Nâzım H. Polat'ın "II. Meşrutiyet Devri Kültür ve Edebiyat Hayatında Türkçü ve Türkçeci Yayın Organları", (*Yeni Türkiye*, S. 33, Mayıs-Haziran 2000, s. 259-281.) başlıklı makalesi öncelikle dikkate alınmalıdır.
- 4 *Tan*, "Arka Kapak Sayfası", 4 Kânûn-ı evvel 1329.
- 5 "Maksad ve Meslek", *Tan*, S. 1, 20 Teşrin-i sâni 1329, s. 1.
- 6 Agm., s. 1.
- 7 [*Tan*'ın Muhakemeli Suâller İ'lamı], *Tan*, S. 2, 4 Kânûn-ı evvel 1329, s. 36.
- 8 Mehmed Necîb [Türkçü] Bey, (1872-22 Şubat 1950) İzmir ve Ege çevresinde tanınmış Türk dilbilimcisi ve fikir adamlarındandır. İstibdat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerine tanıklık eden Necîb Türkçü, kendi kendini yetiştiren aydınlarımızdan biridir. O, II. Meşrutiyet'ten sonra 1912 Eylülünden itibaren bir süre İzmir Türk Ocağı başkanlığı yapar. Çeşitli gazete ve dergilerde kültürel muhtevalı yazılar yazar. Bütün yazıları tefrika hâlinde kalır. Dil üzerine olan yazıları, Türk dili tarihi açısından son derece önemlidir. (Daha ayrıntılı bilgi için bk. Ö. Faruk Huyugüzel, *Necîb Türkçü*, Ankara, 1988, 240 s.; *İzmir Fikir ve Sanat Adamları 1850-1950*, Ankara, 2000; "İzmir'de 'Türkçe Yazmak Çığırını' ve Necîb Türkçü'nün Fikirleri", Ege Üniv., *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi I*, İzmir, 1982).
- 9 Mehmed Necîb, "Bizde İdeal I: Kendisi", *Tan*, S. 1, 20 Teşrin-i sâni 1329, s. 3-4.
- 10 Agm., s. 5, 8.
- 11 Mehmed Necîb, "Bizde İdeal: Kendisi-Tenevvü'ü ve Sebepleri", *Tan*, S. 2, 4 Kânûn-ı evvel 1329, s. 20.
- 12 Agm., s. 20, 23.
- 13 Mehmed Necîb, "Bizde İdeal: Muhîr", *Tan*, S. 3, 18 Kânûn-ı evvel 1329, s. 46-49.
- 14 Agm., s. 46-49.
- 15 Mehmed Necîb, "Bizde İdeal: İdealin Seciye ile Münâsebeti", *Tan*, S. 4, 1 Kânûn-ı sâni 1329, s. 59-60.
- 16 Agm., s. 60.
- 17 Agm., s. 65.
- 18 Mehmed Necîb, "Bizde İdeal: Muhtelif Tarzda Telâkkileri", *Tan*, S. 5, 15 Kânûn-ı sâni 1329, s. 79-85.
- 19 Agm., s. 79-85.
- 20 Agm., s. 82.
- 21 M. Şemseddin, "Ümitsizlik", *Tan*, S. 1, 20 Teşrin-i sâni 1329, s. 9-12.
- 22 Agm., s. 10-12.
- 23 M. Şemseddin, "Gençliğin Vazifelerinden", *Tan*, S. 3, 18 Kânûn-ı evvel 1329, s. 44-46.
- 24 Agm., s. 44.
- 25 Agm., s. 45.
- 26 Agm., s. 46.

- 27 Reşâd Lûtîfî, "Hayât-ı Edebiyye", *Tan*, S. 3, 18 Kânûn-ı evvel 1329, s. 40.
- 28 Agm., s. 41-43.
- 29 Reşâd Lûtîfî, "Hayât-ı Edebiyye", *Tan*, S. 5, 15 Kânûn-ı sâni 1329, s. 86.
- 30 Agm., s. 86.
- 31 Agm., s. 88.
- 32 Agm., s. 88-89.
- 33 Agm., s. 89-90.
- 34 Gündüzalp, "Türklerde Kıyâfet:1", *Tan*, S. 5, 15 Kânûn-ı sâni 1329, s. 90-94.
- 35 Mahmud Şevket Paşa'nın *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyesi* (Yeni Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010) adlı üç ciltlik eseri ile Ahmed Rasim'in gazetelerde kalan yazıları ve *Şehir Mektupları* (4 cilt, İstanbul, 1328, 1329/1910, 1911) folklor açısından zengindir.
- 36 Agm., s. 92.
- 37 Agm., s. 91-93.
- 38 Şahâb Sıdkı, "Musâhebe-i Fenniyye", *Tan*, S. 2, 4 Kânûn-ı evvel 1329, s. 33.
- 39 Şahâb Sıdkı, "Musâhebe-i Fenniyye: 2", *Tan*, S. 5, 15 Kânûn-ı sâni 1329, s. 94-96.
- 40 Hüseyin Avni [Ozan] hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmek üzere, Prof. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel'in *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)* başlıklı çalışmasına bakılabilir. (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 226-229).
- 41 Hüseyin Avni, "Terbiye Musâhabeleri", *Tan*, S. 3, 18 Kânûn-ı evvel 1329, s. 50-75.
- 42 Mehmed Rifat, "Evvelâ Terbiye-i Bedeniye", *Tan*, S. 3, 18 Kânûn-ı evvel 1329, s. 53-56.
- 43 Necmeddin Sâhir, "Edirne", *Tan*, S. 1, 20 Teşrin-i sâni 1329, s. 2.
- 44 Ahmed Âti, "Ey Türk", *Tan*, S. 1, 20 Teşrin-i sâni 1329, s. 3.
- 45 M. Rauf, "Birleş Artık", *Tan*, S. 2, 4 Kânûn-ı evvel 1329, s. 1.
- 46 Doktor Mehmed Fahri, "Rüyâ mıdır?", *Tan*, S. 2, 4 Kânûn-ı evvel, s. 18-19.
- 47 Ömer Faruk Huyugüzel, Muallim Sa'dî'nin (1853?-13 Ocak 1916) hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi verdikten sonra, onun şairlik yönü ile ilgili olarak da şunları söyler: "(...) Muallim Sa'dî'nin bu yolda 1895-1900 yılları arasında yazdığı birçok şiirini, Millî Edebiyat hareketinin uyanmasında önemli bir rol oynamış şairler olarak görmek ve bu şiirlerle Mehmed Emin'in şiirlerini beraberce düşünmek gerekmektedir. Bunlar yazıldığı yıllarda birçok genç şaire örnek olduğu gibi Türk şiir dilinin sadeleşmesini de hızlandırmıştır." (*İzmir Fikir ve Sanat Adamları 1850-1950*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 525).
- 48 Muallim Sa'dî, "Sevgili Tan'a Bir Türk Armağanı", *Tan*, S. 3, 18 Kânûn-ı evvel 1329, s. 37.
- 49 Agş., s. 38.
- 50 Fâtma İhsan, "Dedem", *Tan*, S. 3, 18 Kânûn-ı evvel 1329, s. 39.
- 51 Necmeddin Sâhir, "Yakarış", *Tan*, S. 3, 18 Kânûn-ı sâni 1329, s. 39-40.
- 52 Mehmed Ali, "Vatan İçin", *Tan*, S. :4, 1 Kânûn-ı sâni 1329, s. 57.
- 53 Agş., s. 58.
- 54 Ahmed Âti, "Güneş ve Hilâl", *Tan*, S. 4, 1 Kânûn-ı sâni 1329, s. 58-59.
- 55 Mehmed Fahri, "Armağan", *Tan*, S. 5, 15 Kânûn-ı sâni 1329, s. 7 7.
- 56 Fâtma İhsan, "Mâtem Var", *Tan*, S. 5, 15 Kânûn-ı sâni 1329, s. 78.

KAYNAKÇA

- Huyugüzel, Ömer Faruk, "İzmir'de 'Türkçe Yazmak Çığır'ı ve Necîb Türkçü'nün Fikirleri", Ege Üniv., *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 1, İzmir, 1982.
-, *Necîb Türkçü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
-, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- Polat, Nâzım H., "II. Meşrutiyet Devri Kültür ve Edebiyat Hayatında Türkçü ve Türkçeci Yayıncı Organları", *Yeni Türkiye*, (Osmanlı Özel Sayısı), S. 33, Mayıs-Haziran 2000.